

III. Міжнародна економіка

УДК 378.4:330.3:339.9

*Ільницький Д.О., к.е.н., доцент,
докторант кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

*Паценко О.Ю., к.е.н., доцент,
докторант кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

*Сандул М.С., аспірантка кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

МІСІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ

*Ilnytsky D.O., PhD, Associate professor,
doctorate student at Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman*

*Pacenko O.Y., PhD, Associate professor at
Chair of International Economics, Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman*

*Sandul M.S., PhD student at Chair of International Economics,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

MISSION OF UNIVERSITIES IN ACHIEVING GLOBAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена розкриттю взаємозв'язку вищої освіти та сталого розвитку (далі — СР). Узагальнено ключові функції вищих навчальних закладів у контексті СР. Окреслено сучасні тенденції у сфері освіти для сталого розвитку, а також вивчено ключові особливості підходів різних країн, у т.ч. України, та міжнародних організацій до цього питання. Висвітлено нові види навчання, які виникають у рамках освіти для СР у їх динамічному взаємозв'язку з основними компонентами компетенції сталого розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: освіта для сталого розвитку, сталий розвиток, місія університету, вища освіта, компетенція.

ANNOTATION. The article elucidate the relationship of higher education and sustainable development (further — SD). The key features of higher education institutions in the context of SD are generalized.

Outlines current trends in education for SD as well as key approaches from different countries, including Ukraine, and international organizations on this issue. Deals with new types of learning that occur as part of education for SD in their dynamic relationship with the major components of competence for SD.

KEY WORDS: education for sustainable development, sustainable development, university mission, higher education, competency.

Постановка проблеми. Глобальна економіка все гостріше стикається з проблемами браку ресурсів для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, збільшення асиметрій їх виробництва та перерозподілу, загострення глобальних проблем, забезпечення збалансованого розвитку економічного, соціального та екологічного вимірів. Роль і місце інституцій вищої освіти у їх подоланні має бути чітко визначена та, відповідно, може бути оцінена і проаналізована.

Найнаочніше її зв'язок з науково-практичними проблемами демонструють такі приклади. Експерти ООН встановили, що в США до 40 % продуктів харчування, залишаються не спожитими, а 25 % їжі, котру американці приносять, додому викидається [9]. Іншим прикладом є погіршення життєвого простору в наслідок накопичення у світі близько 11,2 млрд тонн твердих відходів щороку [17]. У кожній країні у таких випадках марнуються всі ресурси, які було використано для виробництва, а також витрачаються додаткові ресурси для відновлення економічної, соціальної та екологічної рівноваги. У результаті аналіз екологічного майбутнього Землі показує, що до 2050 року людство буде використовувати ресурси та виробляти відходи в 2,6 разу швидше, ніж вони можуть бути відновлені, а вже до 2030 року нам знадобиться ще одна Земля, щоб покрити такий споживчий попит [18].

Аналіз останніх досліджень. Ряд науковців присвятили дослідження питанням розвитку університетів у контексті сталого розвитку, серед яких — М. Кристалбридж, А. Дейл, К. Дж. Деша, К. Харгроувз, Ф. Хесселінк, К.А. Хопкінс, Б. Джиклінг, З. Мак-Кеон, Г.А. М'єг, І. Ньюман, А. Різі, В. Скотт, Д. Тілбурі, П. Вейр, П.П. Ван Кемпен, А.Е.Дж. Уолс, а також українські дослідники Масловська Л.Т., Непейна Г.В., Патон Б.Є., Садовенко А.П., Середа В.І., Висоцька О.Е. та інші. На жаль, більшість із них розглядають внесок університетів у забезпечення СР досить фрагментарно. За останні 8 років у середньому 92 % публікацій на тему

СР до ключових питань відносять також і діяльність університетів; варто відмітити тенденцію до зростання цього показника — з 84 % у 2007 р. до 95 % у 2014 році (табл. 1).

Невиявлені раніше частини проблеми. У працях, на які опиралися автори при підготовці цієї роботи, відсутнє узагальнене викладення цілісної парадигми місця університетів у забезпеченні сталого розвитку. Зараз, упродовж останнього року «Десятиліття освіти в інтересах сталого розвитку» (2005–2014 рр.), оголошеного ООН у 2002 році, цілком доречно переглянути роль університетів для освіти в інтересах СР.

Метою цієї роботи є проведення узагальнення здобутків світової думки щодо ідентифікації ролі та місця університетів у забезпеченні сталого розвитку глобальної економіки та суспільства. Для досягнення поставленої мети були визначені такі **завдання**: окреслити базис проведення досліджень університетів у парадигмі сталого розвитку; виявити особливості участі міжнародних організацій в освіті для СР; ідентифікувати ставлення країн до освіти для СР; визначити університетські компетенції СР; розглянути ключові виміри університету в контексті СР.

Таблиця 1

**КІЛЬКІСТЬ ПУБЛІКАЦІЙ НА ТЕМУ УНІВЕРСИТЕТІВ
І СТАЛОГО РОЗВИТКУ (ПОШУК ЗА КЛЮЧОВИМИ СЛОВАМИ)**

Рік	«сталий розвиток»	«університет» + «сталий розвиток»	«освіта» + «сталий розвиток»
2014	220	210	24
2013	271	257	25
2012	235	218	12
2011	223	212	3
2010	164	148	11
2009	157	146	9
2008	122	112	3
2007	121	102	1
Всього	2160	2002	110

Джерело: складено автором за даними ScienceDirect database [24]

Основний матеріал. Виділяють досить багато визначень поняття «сталий розвиток». Їх узагальнення дає нам, що СР прагне задовольнити потреби і сподівання нинішнього покоління, не завадивши здатності задовольняти потреби майбутнього [22]. Одночасно сталий розвиток є процесом змін, у якому експлуатація ресурсів, спрямування інвестицій, орієнтація технологічного розвитку та інституційні зміни здійснюються відповідно як до майбутніх, так і нинішніх потреб. СР також визначається як підтримка рівноваги з одного боку між потребою поліпшити життя людей і досягти відчуття добробуту, а з іншого — збереженням природних ресурсів і екосистем, від яких залежать майбутні покоління [27]. Він заснований на довгостроковому підході, який враховує нерозривність екологічних і соціально-економічних аспектів діяльності у сфері розвитку [10].

Необхідність переходу на сталий розвиток, який прагне перешкодити деградації навколишнього середовища і екології в рамках інтегрованої ціннісної структури справедливості для наступних поколінь і світу в цілому так чи так впливає на всіх учасників глобального суспільства [14]. Про роль освіти у сприянні сталому розвитку вперше було згадано в главі 36 «Порядку денного — 21» [3]. Освіта в інтересах сталого розвитку (ОСР) визначається як такі знання, навички, розуміння і цінності для участі у прийнятті рішень про те, як робиться будь-що індивідуально і колективно, на місцевому і глобальному рівнях, та які поліпшать якість життя без негативного впливу на планету майбутнього [5].

Системи вищої освіти країн, представлені університетами, зараз проходять через зміни, які обумовлені складними викликами глобалізації вищої освіти, зростаючої конкуренції, масифікації освіти (у зв'язку з розвитком ІКТ, онлайн-навчання та МВОК) тощо. Необхідність йти в ногу з часом, вводячи ОСР у свою практику, виявилась ще одним випробуванням, з яким зіткнулись університети. Узагальнення літератури засвідчує, що до пов'язаної з ОСР найчастіше відносять: освіту з питань миру, прав людини, споживача, розвитку, здоров'я, ВІЛ/СНІДу, біорізноманіття, статі, інклюзивну освіту, мультикультурну освіту, цілісну, глобальну, громадянську, освіту щодо зниження ризику від стихійних лих, екологічну, зміни клімату та щодо продовольчої безпеки. Хоча очевидно, що на питання слід дивитися ширше з подальшою деталізацією.

Беручи до уваги огляд актуальної літератури з питань університетів та СР, а також ролі університетів у посиленні СР на регі-

ональному рівні, було запропоновано аналітичну матрицю-парадигму «університети для сталого розвитку» (рис. 1). Вона є основою даної роботи та може бути фундаментом для подальших взаємопов'язаних досліджень.

Участь міжнародних організацій в ОСР

Велика увага проблемам СР та освіти в інтересах СР приділяється міжнародними організаціями. Це не дивно, беручи до уваги глобальний масштаб задач, які необхідно вирішити, так як лише спільними зусиллями, як інтелектуальними, так і фінансовими, можна досягти масштабної цілі переходу до більш «сталого» суспільства. Міжнародні організації системи ООН приділяють значних зусиль аналізу поточної ситуації, проведенню досліджень, формуванню пропозицій і впровадженню послідовних дій з метою досягнення прогресу з впровадження принципів СР по всьому світу. Вони також є ключовими агентами моніторингу прогресу в ОСР як в окремих країнах, так і на світовому рівні.

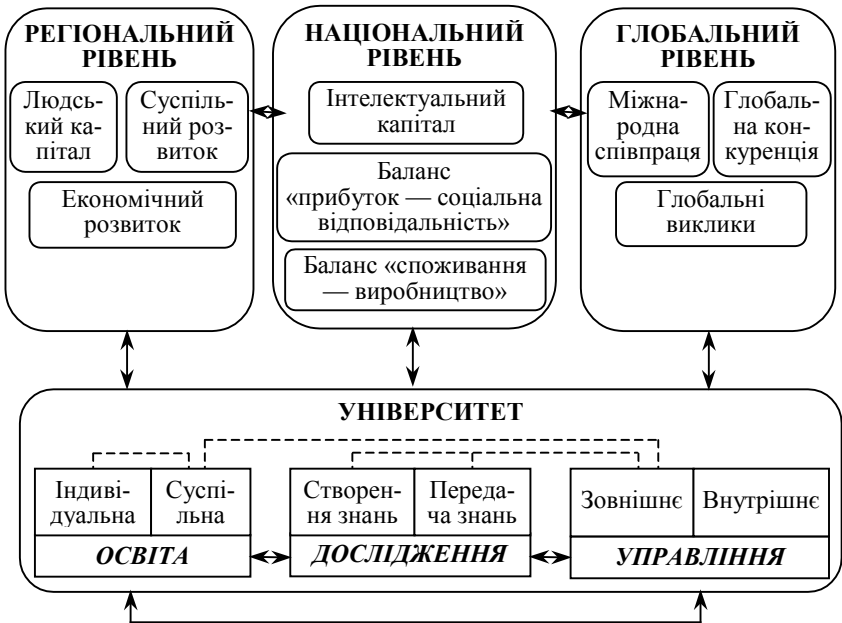

Рис. 1. Аналітична матриця — парадигма «університети для сталого розвитку»

Джерело: складено авторами на основі [25].

Міжнародні організації діють здебільшого як катализатор для реальних заходів. Беручи до уваги тенденції в ОСР по всьому світі, експерти ЮНЕСКО відмічають значні зміни в педагогіці та виникнення нових типів навчання. Іноді ОСР реалізовується через різні типи навчання і пов'язує кілька предметів і галузей знань. Згідно з даними глобального моніторингу і опитування, було визначено 9 типів навчання, які асоціюються з ОСР: евристичне навчання; передавальне навчання; колобораційне навчання; проблемно-орієнтоване навчання; предметне навчання; міждисциплінарне навчання; соціальне навчання; навчання на основі системного мислення [26, с. 26]. Було визначено і такі форми навчання, як філософське осмислення незалежно від віку, дослідження цінностей, самоосвіта, експериментальне навчання, навчання на базі громади, навчання на основі дій. Важливо усвідомлювати, що ОСР не може складатись з лише одного типу навчання, це завжди комплекс із різних типів, який повинен відповідати групі студентів (їх віку, знанням, інтересам і т.п.), контексту навчання і наявним ресурсам.

Близько сотні Регіональних експертних центрів з ОСР разом з Університетськими ініціативами ООН з різних країн сформували глобальну мережу, покликану вирішувати місцеві виклики сталому розвитку шляхом проведення досліджень і розвитку потужностей. Ці центри націлені об'єднати освітні установи, посилити спілкування, скоординувати співпрацю між усіма учасниками процесу з метою поширення освіти в інтересах СР [25, с. 80]. Це — один з головних міжнародних внесків у місцевий розвиток, що включає університетські ініціативи.

ОСР на національному рівні

ОСР поступово знаходить своє місце в освітніх спільнотах: близько 100 країн з усього світу створили національні координаційні органи, розглядаючи ОСР у якості релевантного підходу до глобальних проблем сучасності. У деяких випадках ОСР була впроваджена радше як теоретичні рамки, без внесення до навчальних програм — з вибірки, до якої увійшли 50 країн, у 26-ти не було виявлено доказів впровадження ОСР у 2008 р., однак до 2012 р. таких залишилось лише 10 [26, с.12]. За даними цього опитування 59 % країн уже запровадили окремі дії стосовно освіти з біорізноманіття, яких 95 % включили цей вид навчання в початкову освіту, 100 % у середню освіту, 83 % у вищу освіту і

85 % — у педагогічну освіту [26, с. 18]. Очевидно, що ідея СР у багатьох країнах використовується в національних економічних інтересах для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності країни.

У США значна увага приділяється освіті стосовно кліматичних змін. Спільні зусилля уряду та місцевих органів влади, університетів, шкіл і неурядових установ є важливими елементами, які роблять свій внесок у федеральні програми, покликані просвітити громадськість стосовно проблеми зміни клімату. Державні агентства, які опікуються питаннями навколишнього середовища та енергетики, забезпечують навчання та тренінги для викладачів, і часто це проводиться у співпраці з університетами та місцевими підприємствами. На рівні середньої та вищої школи, місцеві органи влади впроваджують заняття по кліматичним змінам у шкільні програми; університети, з допомогою з боку неурядових організацій, надають навчання викладачам і студентам з питань важливості енергоефективності. Низка неурядових організацій (групи зі збереження дикої природи, наукові та освітні організації), проводячи програми і опитування, розповсюджуючи брошури, публікуючи статті у ЗМІ тощо, докладають значних зусиль у формуванні суспільного розуміння важливості СР, і зокрема інформуючи про наукове підґрунтя, вплив і можливі рішення проблем [26, с. 18].

Євросоюз підходить до питань СР дещо ширше. В політики зі СР включено такі питання, як зміна клімату, «чиста» енергетика, екологічний транспорт, відповідальне споживання і виробництво, збереження і управління природними ресурсами, здоров'я, соціальна адаптація, демографія і міграція, бідність у світі, а також виклики сталому розвитку. Публікація Європейської Комісії «Оновлені стратегічні рамки європейської співпраці в освіті» покликана спрямовувати співпрацю в освіті для СР до 2020 р., а програма «Навчання впродовж життя (2007—2013 рр.)» слугувала першим інструментом для розвитку і підвищення ролі освіти і систем навчання. У ряді праць проаналізовано процес впровадження принципів СР у країнах ЄС, зокрема у Швеції, Португалії, Франції, та в регіонах Центральної та Східної Європи, і у багатьох з них відмічено, що принцип академічної свободи є основоположним в управлінні університетом [2; 6; 8; 13; 23].

Не лише розвинені країни проводять діяльність у сферах, пов'язаних з освітою для СР. На Філіппінах у Національному плані

дій у сфері освіти про навколишнє середовище (2005–2014 рр.) задекларовано інтеграцію освіти про навколишнє середовище в навчальні плани на всіх освітніх рівнях; також, створено систему інтегрованих педагогічних тренінгів. У Індії Центром природничої освіти запущено програму «CO² — Правильний вибір» стосовно кліматичних змін та індивідуального вибору стилю життя у більше ніж 70 000 шкіл [26, с. 22].

Освіта для сталого розвитку в Україні

В Україні було вирішено створити нову інтегровану навчальну програму для ОСР, а не доповнювати додатковим матеріалом уже існуючі шкільні предмети, а також запровадити її в рамках сучасної загальноосвітньої школи [26, с.23]. Українські освітяни традиційно пов'язують питання СР з природничими науками, і, без сумніву, такий підхід є корисним. Однак, ОСР також вимагає значної уваги до соціальних аспектів, адже стійке суспільство не може функціонувати без демократії, постійного діалогу та делегування влади, і є можливим за умов, коли взаємовідносини між людьми базуються на повазі, толерантності і співпраці, а ці аспекти далеко виходять за рамки природничих наук, і з точки зору стандартних навчальних програм відносяться до соціальних наук, суспільної психології або навіть філософії.

У «Національній парадигмі сталого розвитку України» визначено сучасні тенденції, стратегічні засади та перспективи СР України в глобальному середовищі відповідно до наявного стратегічного потенціалу держави та цілей розвитку. Освіта визначається передумовою і водночас пріоритетним засобом досягнення СР, маючи найбільший вплив на формування суспільної обізнаності з таких питань, як екологія, етика, а також на становлення цінностей і підходів, навичок і моделей поведінки, які асоціюються зі сталим розвитком [1, с.18]. Однак, негативним аспектом є несформованість інституційного забезпечення впровадження концепції ОСР у практику, зокрема в Україні не створено спеціальний регулюючий орган, як це передбачено Стратегією Європейської економічної комісії ООН для освіти в інтересах СР, і навчальні курси з ОСР викладаються лише в не багатьох університетах, запроваджена в Україні модель економічного розвитку не має необхідної соціальної спрямованості. Не було створено середній клас, який є основним носієм демократії, соціальної та політичної стабільності в суспільстві, а також не забезпечено станов-

лення адекватної соціальної інфраструктури [1, с. 33]. Через подібні проблеми на фоні певних позитивних зрушень (поширення екологічної освіти, урізноманітнення культурної діяльності) відмічаються значні диспропорції у сферах охорони здоров'я, житлово-комунального обслуговування населення тощо.

На даний час основними формами діяльності, націленої на досягнення сталості в університетах, є різноманітні проекти, які виконуються у співпраці з бізнесом, неурядовими та міжнародними організаціями, а також іншими зацікавленими сторонами. Зокрема деякі дослідження показують, що залучення до подібних проектів учасників із-за меж університетів виявилось значно ефективнішим для реалізації проектів, націлених на сталий розвиток, у порівнянні з випадками, коли брали участь лише представники академічної спільноти [4]. Однак досі немає доказів широкомасштабного впровадження ОСР у навчальні програми університетів. Таким чином, існує необхідність переосмислення всього підходу до ОСР у національній системі освіти та на рівні інституцій.

Університетські компетенції в ОСР

Нещодавні дослідження доводять, що питання СР в університетах знаходиться на ранній стадії впровадження в процес навчання, і ще багато треба вивчити для того, щоб концепцію СР було повністю впроваджено, а вища освіта стала справжнім лідером у забезпеченні СР [19].

Університети починають переорієнтовувати навчальні процеси, дослідження, діяльність з місцевим населенням у бік концепції СР. Зміна відбувається не зважаючи на економічний тиск і такі освітні реформи, які вимагають більшої ефективності меншим коштом. За концепцією «потрійної спіралі», університети є повноцінними партнерами уряду та промисловості з точки зору внеску в економічний розвиток в економіці знань [16]. Університети збагачують людей компетенціями, а на національному рівні — інтелектуальним капіталом.

Досить часто університети використовують ідею «сталості» з метою внутрішньої реорганізації і перепрофілювання, впроваджують системне мислення шляхом аналізу взаємозв'язків, відносин і взаємозалежностей. Деякі з них розроблюють і впроваджують нові форми інтерактивного, інтегративного і критичного навчання, які можуть допомогти людям зрозуміти сталий розвиток і долучитись до нього. У навчанні і дослідженнях ставиться

новий наголос на реальні виклики сучасності і сталому розвитку, з якими стикаються в місцевих і регіональних громадах. Таке зміщення акценту розвиває кордони і посилює інтелектуальний діалог між традиційними установами та громадянами.

Університети роблять внесок у розвиток компетенції зі СР всередині та за межами вищої освіти через курси, програми професійного розвитку, дії з інформування населення тощо. Щоб бути ефективною, освіта для СР повинна базуватись на системному підході, бути всеохоплюючою, фокусуватись на значно більшому ніж знання, розглядати цінності і моделі поведінки студентів як основу покращення їх здатностей вирішувати проблеми [21]. Відповідні зміни в навчальних програмах і планах повинні базуватись на ціннісному підході та доповнюватись холистичним і міждисциплінарним підходами з використаннями компетентнісних стратегій. Генерична «компетенція сталості», яка була визначена на основі ідей розробленої в Німеччині *Gestaltungs kompetenz*, об'єднує такі компоненти [26, с. 45]:

- здатність спрямовувати роздуми в майбутнє, діяти в умовах невизначеності, справлятися із передбаченнями, очікуваннями і планами на майбутнє;
- уміння працювати у міждисциплінарній манері;
- вміння бачити взаємозв'язки, відносини і взаємозалежності;
- досягнення відкритості у сприйнятті, транскультурного розуміння і кооперації;
- компетенція участі;
- компетенція планування і реалізації заходів;
- здатність відчувати співчуття і солідарність;
- компетенція мотивувати себе та оточуючих;
- компетенція зважено реагувати на індивідуальні і культурні концепції.

Деякі дослідники обґрунтовують, що необхідно підтримувати баланс між компетенціями, вже інтегрованими в програму навчання та тими, що пов'язані з навичками системного і спрямованого в майбутнє пізнання та навичками діяти [15]. Тому визначення компетенції СР необхідно періодично переглядати, щоб можна було проаналізувати і відслідкувати прогрес, відзвітувати про еволюцію підходів до концепції СР як такої, що є вбудованою в університетські системи, чим можна заохотити університети звітувати перед громадськістю і залучати її до дискусії з даного предмету.

Концепція СР повинна бути включена до **місії** університету і глибоко інтегрована у всі курси і навчальні програми, а також у всі інші види діяльності університету — дослідження, комерціалізація знань і результатів досліджень (рис. 3). Що стосується сучасних функцій університету, його ключових ролей — освітньої, дослідницької і управлінської, — то вони теж модифікуються. Окрім традиційної функції надання знань, університети стають центрами навчання, слугуючи суспільним потребам. Університети виконують центральну роль у процесі СР, оскільки вони є ключовими гравцями як в індивідуальних, так і колективних і суспільних системах навчання [25, с. 76].

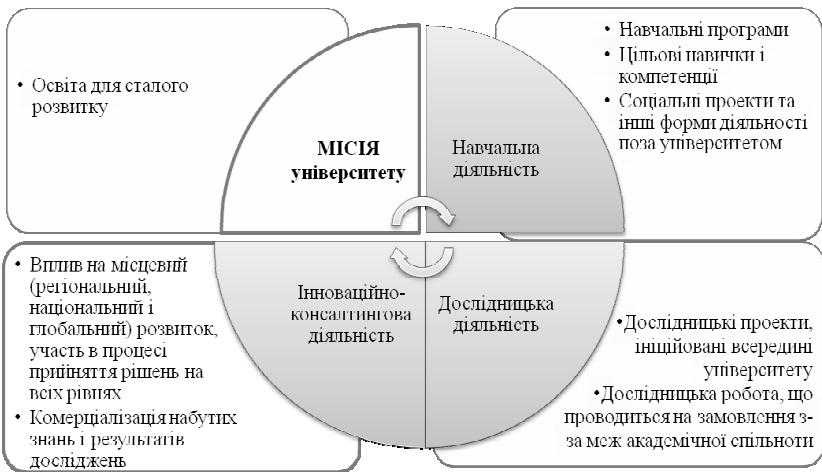

Рис. 3. Сталій розвиток: ключові виміри університету

Маючи суттєвий вплив на регіональний розвиток, університети здатні виконуючи дослідницьку функцію справитись із необхідністю створення комбінації фундаментальних і прикладних досліджень, різноманітних міждисциплінарних досліджень тощо; маючи всі необхідні організаційні передумови, вони також можуть виявити і відслідкувати напрями, за якими необхідні зміни, а також спрямувати в потрібному напрямку тих, хто приймає рішення [11].

Стосовно управлінської ролі, немає сумніву, що співробітники факультетів і управлінці університету є важливими учасниками

процесу регіонального розвитку, адже вони беруть у ньому участь, забезпечують експертні поради і роблячи власний внесок у економічний і суспільний добробут [7]. Однак у міру зростання масштабів і складності видів університетської діяльності виникла необхідність покращення системи управління таким чином, аби вона могла впоратись з цими труднощами, а це є ще одним викликом для сучасних університетів.

Дослідження, проведені в університетах США, Латинської Америки і Китаю у 2013 р., показали, що включення тем з управління ресурсами в процесі вдосконалення академічних програм — найприйнятніший підхід у всіх цих трьох регіонах, спрямований на пропагування ідеї СР [12]. Іншим є розвиток програм, які покривають тематику таких предметів, як розвиток людського потенціалу, дизайн суспільних систем і сталий економічний розвиток і процвітання. Китайці, зокрема, активно поширюють ідеї «зеленого університету», які є близькими до їх традиційної культури [28].

Разом із задекларованим пріоритетом СР університети здатні впливати на громади, суспільний і економічний розвиток, так чи так трансформуючи регіональний розвиток. Вплив університетів зростає разом з підвищенням їх активності на міжнародній арені, співпраці з приватним сектором, і часто надаючи поради корпораціям, таким чином спрямовуючи їх на шлях до більшої соціальної відповідальності. Володіючи повним потенціалом впливу на широкі суспільні кола, через реалізацію їх функцій (рис. 3), університети є сполучною ланкою між глобально проголошеними пріоритетами розвитку та їх поширенням в щоденні практики.

Висновки. Університет, який можна назвати таким, що діє на принципах СР, має характерні ознаки, а саме: прагне до найвищої академічної успішності, намагається включити людські цінності у всі аспекти людського життя, і пропагує впровадження практик, пов'язаних із сталим розвитком, у навчання, дослідження, зв'язки з громадами, управління енергетикою і ресурсами, а також планування і використання землі з урахуванням принципів постійного моніторингу і сталого розвитку [20].

Сучасне суспільство живе в гірших умовах з точки зору якості навколишнього середовища, ніж століття тому, однак у майбутньому ситуація може погіршитись за умов бездіяльності. Універ-

ситети стикаються з необхідністю впровадження освіти в інтересах СР, яка теоретично і практично розроблена на різних рівнях:

— сталий розвиток у навчанні є необхідним через величезний вплив випускників, котрі прямо впливають на зміни у світі.

— у дослідженнях врахування принципів СР є обов'язковим перед тим, як результати комерціалізують, і навіть перед їх ініціюванням;

— принципи СР мають бути пріоритетнішими, ніж отримання короткострокового прибутку, і враховуватись у першу чергу у будь-яких видах діяльності закладів вищої освіти. Тільки так можна досягти позитивних зрушень у місцевих спільнотах у довгостроковій перспективі.

Сучасний університет не може набути статусу «флагманського» або ж університету світового класу, не будучи активно залученим до освіти в інтересах СР. У часи, коли вища освіта відходить у своїй меті від набуття інформації і знань до навчання компетенціям, необхідним для обробки інформації, прийняття рішень, діяльності в умовах невизначеності, місія університетів стає більш широкою, ніж просто освіта, система вищої освіти покликана навчати цінностям. Відтепер ця місія — не тільки навчання висококваліфікованої робочої сили майбутнього, але також формування глобального громадянина, розсудливого і відповідального за власні рішення, їх наслідки та готового пожертвувати короткостроковим прибутком заради майбутньої більшої цінності. Саме тому система вищої освіти, маючи необхідний потенціал і засоби впливу на громадськість, є ключовим агентом прийняття і впровадження принципів сталого розвитку в суспільстві забезпечуючи його довгострокову конкурентоспроможність. У досягненні такої місії університети мають не лише активно впливати на студентів і викладачів, але й ефективно використовувати ресурс співробітництва з міжнародними організаціями, урядовими структурами та громадськими організаціями.

Література

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. — К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. — 72 с.

(Natsional'na paradyhma staloho rozvytku Ukrayiny / za zah. red.akademika NAN Ukrayiny, d.t.n., prof., zasl. diyacha nauky i tekhniky Ukrayiny B. Ye. Patona. — K.: Derzhavna ustanova «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannya ta staloho rozvytku Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny», 2012. — 72 s.)

2. *Adomßent M., Fischer D., Godemann J., Herzig Ch., Otte I., Rieckmann M., Timm J.* Emerging areas in research on higher education for sustainable development — management education, sustainable consumption and perspectives from Central and Eastern Europe // *Journal of Cleaner Production*, Volume 62, 1 January 2014, Pp. 1–7. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.09.045>.

3. Agenda 21. UNCED, 1992, p. 320. Retrieved 28th of June 2014 Режим доступу: <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

4. *Boman J., Andedersson U.P.*, Eco-labelling of courses and programs at University of Gotenburg // *Journal of Cleaner Production*. — №48. — 2013. — P. 48–53.

5. *Bourn D.* Development Education, Education for Sustainable Development and Global Perspectives within Higher Education. / Development Education research Centre, Institute of Education, p.5.

6. *Ferreira S., Cabral M., da Cruz N.F., Marques R.C.* Economic and environmental impacts of the recycling system in Portugal // *Journal of Cleaner Production*, Volume 79. — P. 219–230. Available online 27 May 2014. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.05.026>.

7. *Goldstein H.A.* What we know and what we don't know about the regional economic impacts of universities. / In: Varga, A. (Ed.), *Universities, Knowledge transfer and Regional development. Geography, Entrepreneurship and policy.* Edward Elgar, Cheltenham. — 2009. — P. 11–35.

8. *Gombert-Courvoisier S., Sennes V., Ricard M., Ribeyre F.* Higher Education for Sustainable Consumption: case report on the Human Ecology Master's course (University of Bordeaux, France) // *Journal of Cleaner Production*, Volume 62, 1 January 2014, pp. 82–88. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.05.032>

9. *Gunders D.* Wasted: How America is losing up to 40 percent of its food from farm to fork to landfill. / NRDC Issue Paper, 2012, p. 1. Режим доступу: <http://www.nrdc.org/food/files/wasted-food-ip.pdf>

10. International Law for Sustainable development: Because Effective Laws Matter. Centre for International Sustainable Development Law, p. 20. Режим доступу: www.un.org/esa/sustdev/csd/

11. *Kemp R., Martens P.* Sustainable development: how to manage something that is subjective and never can be achieved? // *Sustainability: Science, Practice, & Policy*, № 3 (2). — 2007. — P. 13.

12. *Khalili N.R., Duecker S., Ashton W., Chavez F.* From cleaner production to sustainable development: the role of academia // *Journal of Cleaner Production*, February 2014. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.01.099>

13. *Labodová A., Lapčík V., Kodymová J., Turjak J., Pivko M.* Sustainability teaching at VSB — Technical University of Ostrava // *Journal of Cleaner Production*, Volume 62, 1 January 2014. — P. 128–133. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.03.019>.

14. *Lafferty W.M.* Governance for sustainable development. The challenge of adapting form to function. / Edward Elgar, Cheltenham. — 2004. — P. 15.

15. *Lambrechts W., Mulà I., Ceulemans K., Molderez I., Gaeremynck V.* The integration of competences for sustainable development in higher education: an analysis of bachelor programs in management// *Journal of Cleaner Production*, № 48. — 2013. — P. 65–73.

16. *Leydesdorff L.* The Triple Helix of University-Industry-Government Relations. — 2012. Електронний ресурс. Режим доступу: [http://eprints.rclis.org/16559/1/The %20Triple %20Helix %20of %20Univer sity-Industry-Government %20Relations.Jan12.pdf](http://eprints.rclis.org/16559/1/The%20Triple%20Helix%20of%20University-Industry-Government%20Relations.Jan12.pdf)

17. *Modak P.* Waste: Investing in Energy and Resource Efficiency. UN Environment Programme, 2011, p. 7 (290). Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/ger/GER_8_Waste.pdf

18. *Moore D., Cranston G., Reed A., Galli A.* Projecting future human demand on the Earth's regenerative capacity // *Ecological Indicators*. Volume 16. — Elsevier. — May 2012. — P. 3–10

19. *Mulder K., Segalàs J., Ferrer-Balas D.* How to educate engineers for/in sustainable development: ten years of discussion, remaining challenges // *International Journal of Sustainability in Higher Education*, #13 (3). — 2012. — P. 211–218.

20. *Nejati M., Nejati M.* Assessment of sustainable university factors from the perspective of university students// *Journal of Cleaner Production*, 48. — 2013. — P. 101–107.

21. *Pappas E., Pierrakos O., Nagel R.* Using Bloom's Taxonomy to teach sustainability in multiple contexts// *Journal of Cleaner Production*, #48. — 2013. — P. 54–64.

22. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future.* UN CED. — 1987. — P. 39. Режим доступу: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

23. *Sammalisto K., Brorson T.* Training and communication in the implementation of environmental management systems (ISO 14001): a case study at the University of Gävle, Sweden // *Journal of Cleaner Production*, Volume 16, Issue 3, February 2008. — P. 299–309, Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2006.07.029>

24. Science Direct database. Data as of July 2nd 2014. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.sciencedirect.com/science/search>

25. *Sedlacek S.* The role of universities in fostering sustainable development at the regional level// *Journal of Cleaner Production*, 48. — 2013. — P. 74–84.

26. *Shaping the Education of Tomorrow. 2012 Report on the UN Decade of Education for Sustainable Development, Abridged.* UNESCO, 2012. Електронний ресурс. Режим доступу:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002166/216606e.pdf>

27. *Sustainable Development Law and Legal Definition, USLegal Home.* Електронний ресурс. Режим доступу:

<http://definitions.uslegal.com/s/sustainable-development/>

28. *Yuan X., Zuo J., Huisingh D.* Green Universities in China — what matters? // *Journal of Cleaner Production*, Volume 61, 15 December 2013. — Pp. 36–45. Режим доступу:

<http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.12.030>.

Статтю подано до редакції 10.09.14 р.

УДК 339.9: 334

*Рябець Н.М., к.е.н.,
доцент кафедри міжнародного менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖОРГАНІЗАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СТРАТЕГІЧНИХ АЛЬЯНСАХ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

АНОТАЦІЯ. У статті здійснено аналіз процесів навчання в стратегічних альянсах ТНК і вплив даних процесів на конкурентні позиції компаній, що приймають участь в альянсі. Розкрито сутність і специфіка еволюції стратегічного альянсу в результаті процесу міжорганізаційного навчання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: стратегічний альянс, ефективність, модель міжорганізаційного навчання, компетенції партнеру, інтерналізація знань.

ANNOTATION. The article is aimed to analyze the educational process within TNC'S strategic alliances and to determine the influence of such process on competitive positions of the companies